

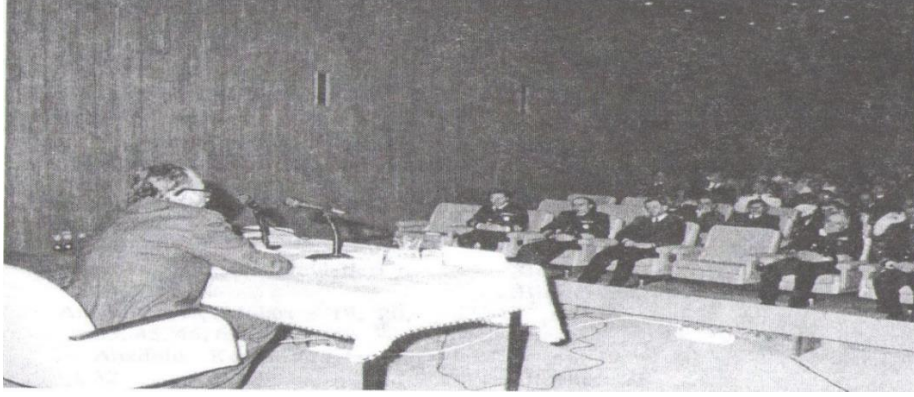
ATATÜRK TÜRKİYE'Sİ VE DÜNYA TÜRKLÜĞÜ

BÜYÜK TÜRK TARİHÇİSİ PROF. DR. MEHMET ALTAY KÖYMEN'İN "ATATÜRK TÜRKİYE'Sİ VE DÜNYA TÜRKLÜĞÜ" ADLI SON KONFERANSI -Yayınlanmamış Konferans Metninin Tanıtımı ve Değerlendirilmesi-

Sinan TARİFÇİ*

Gazi Türkiyat, Güz 2016/19: 286-297

Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, "Atatürk Türkiye'si ve Dünya Türklüğü", 11.03.1993 tarihinde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Merkezi'nde Kurmay başkanı, amiral ve subaylara verdiği konferans

(Söz konusu konferansa ait bu resmin kaynağı: AVCI, Orhan (2003), *Mehmet Altay Köymen'in Derslerinde Türk Tarihi ve Tarihçiliği*, Ankara: Bilge Yayınevi)

Allah vergisi yetenekleri, tarih anlayışı ve metodu, dil ve kaynak bilgisi, matematiksel zekâsı, meslek aşkı, araştırmacılığı, tasnif ve terkip becerisi, hacimli büyük eserleri, güçlü tenkitleri ve uzun uzun tahlilleriyle hayranlık uyandıran Büyük Türk Tarihçisi ve Türk Tarih Kurumu Asli Üyesi Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, bilindiği gibi, Türkiye'de ve dünyada meşhur bir Selçuklu tarihi ve medeniyeti uzmanıdır. Ömrünü Türk tarihi ve medeniyeti araştırmalarına adayan, hasta yatağında bile ilmî ve millî vazifelerinin idrakiyle çalışmalarını ihmal etmeyen, ardından onlarca kitap, yüzlerce makale bırakan Büyük Üstadın eserleri, halen ilk akla gelen temel başvuru kaynakları olma niteliğini korumaktadır. İlmî çalışmalarında ortaya koyduklarının birçoğu hala aşılamamış olmakla beraber, fikrî yazılarındaki görüşleri de günümüze olduğu gibi, tarihin her devresine uygun düşen mahiyettedir. Türkiye'de ve dünyada yetki ve otoritesini kabul ettiren ender Türk tarihçilerinden birisi olan Prof. Dr.

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE. sinantar@hotmail.com

Mehmet Altay Köymen, 1990'lı yılların başlarında Türkiye'de, dünyada ve Türk dünyasında meydana gelen yeni gelişmeleri göz önünde bulundurarak bütün emek ve gayretini, oluşan bu yeni şartlar karşısında Türklüğün alması gereken tavrı anlatmaya ve açıklamaya vermiştir. Öyle ki, kaleme aldığı yazılar, verdiği konferanslar, katıldığı programlar, devlet, siyaset ve idare adamlarına sunduğu raporlar ile ömrünün bu son yıllarında son vazifelerini de yerine getirmiştir. İşte, burada ele almaya gayret edeceğimiz konferansı da bu nevidendir.¹

Bu konferansının türlü bakımlardan değeri ve önemi vardır. Her şeyden önce 09.12.1993 tarihinde hakkın rahmetine kavuşan merhum M. A. Köymen'in verdiği son konferans olmuştur. M. A. Köymen'in konuşmalarından, biraz sonra nakledeceğimiz önemli parçalar, 11.03.1993 tarihinde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Merkezinde, kurmay başkanının da hazır olduğu halde, amirallere ve subaylara yaptığı "Atatürk Türkiye'si ve Dünya Türklüğü" adlı konuşma metninden iktibaslardır. Bu konuşma metni 08.03.1993 tarihinde yazılmış 13 sayfalık daktilo metni halindedir. M. A. Köymen, yine henüz ilim âlemince malum olmayan başka bir yazısında bu konferanstan ve konuşma metninden şöyle bahsetmektedir: "...özellikle bu son yazımda, dünyanın en zalim bir imparatorluğunun dağılmasıyla dünyada meydana gelen otorite boşluğunun, Türkiye'nin liderliğinde, Türklerin dolduracağını, böylece, aynı Türklerin, XXI. asra Amerika ile Avrupa devletlerinin yanında yer alarak gireceğini ortaya koymaya çalıştım."

Aşağıda görüleceği üzere M. A. Köymen'in en olgunluk çağında Türk tarihine dair vardığı sonuçlar, verdiği hükümler, geleceğe dair fikirler, kendine has benzetmeler, başından geçen hikâyeler oldukça dikkat çekicidir. Biz de naçizane birtakım satır arası ifadelerimizle, bir tanıtım/değerlendirme mahiyetini haiz yazımızı zenginleştirmeye çalıştık.

Bu vesile ile buradan bir müjdeyi de vermek isteriz. Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen'in ilim hayatı boyunca -şu ana kadar kitaplaştırılmış olanlar hariç- yayımladığı ve henüz yayımlanmayan, kendi ifadesiyle "ilmî makaleler, yarı ilmî makaleler, günlük meselelerle ilgili yazılar ve tartışmalar" tarafımızca uzun ve özverili çalışmalarımız neticesinde tespit edilip toplanarak, yayına hazırlanmış ve basım sürecine girmiştir. Yine M. A. Köymen'in ifadesiyle söylersek, "...böylece, araştırmacı, bir konuda araştırma yaparken dergileri ve gazeteleri tedarik ederek ve tarayarak vakit kaybetmekten kurtulacaktır." Çalışmalarını daima örnek aldığımız bu Büyük Tarihçinin

¹ M. A. Köymen, ömrünün son iki yılında, yeni şartlar karşısındaki görüş ve fikirlerini her vesile ile anlatmaya ve açıklamaya girişmiştir. Bu noktada, şunu da hemen belirtelim ki, burada ele alacağımız son konferansına ait metin ile temelde ve özde aynı hususları ihtiva eden başka konuşma ve yazıları da vardır. Meselâ bkz. Köymen, Mehmet Altay (Nisan 1991), "Tarihin Işığında Orta Doğu (Dünü, Bugünü ve Yarını)", *Yeni Forum Dergisi*, XII/263, 45-52; Köymen, Mehmet Altay (Mayıs 1990), "Tarihin Işığında Anadolu Savunması (Dünü, Bugünü ve Yarını)", *Yeni Forum Dergisi*, II/252, 64-73; Köymen, Mehmet Altay (Haziran 1992), "Tarihin Işığında Dünya Türklüğü ve Türkiye (Dünü, Bugünü ve Yarını)", *Türk Yurdu Dergisi*, XII/58, 15-25; Köymen, Mehmet Altay (Ağustos 1993), "Atatürk Türkiye'si ve Dünya", *Belleten*, LVII/219, 619-632 (1 Kasım 1992'de Türk Tarih Kurumu'nda Verdiği Konferans).

eserlerini bir bütün halinde ilim âleminin istifadesine sunacak olmanın mutluluk ve gururunu yaşarken, hocanın kendi tabiriyle “muhtelif dergi ve gazete sayfalarının arasında hapsedilen” eserlerini gün yüzüne çıkarmanın sevinci içerisinde, bu teşebbüsün hayırlı olmasını temenni ederiz. Son olarak, M. A. Köymen külliyyatının içerisinde gayet tabii tam hali ile yer alacağı yanı sıra, bu yazımıza da vesile olduğu üzere, merhum profesörün henüz yayımlanmamış çalışmalarını, dikkat çekmesi bakımından, bu şekilde müstakil olarak tanıtmaya ve haberdar etmeye devam edeceğiz.

* * *

Mehmet Altay Köymen ön bilgi vermek suretiyle okuyucuyu konuya hazırlama ameliyesini bu konuşmasında metaforik ve alegorik deyişleriyle süsleyerek kendi tabiriyle, “ısınma hareketi” ile yapmıştır. Öyle ki, kendisini bir “Türk pehlivani”na, giriş mahiyetinde yaptığı konuşmasını güreşten önceki “perdah”a, Türk tarihini de “yaman bir dev”e benzetmiştir. Pehlivanlık için lazım gelen kuvvet yerine de yarım asırlık akademik hayatındaki edindiği “tecrübe”yi koymuştur. Türk tarihinin önemli bir niteliğine atıfta bulunmak üzere “başka milletlerin tarihi ile bir kişinin başa çıkabildiği” halde, “Türk tarih devriyle yüzlerce kişinin uğraşması gerektiği”ni belirtmiştir. Buna göre, Türk tarih devrini “kimisi, başından (Eski Çağdan), kimisi kollarından, kimisi belinden (Orta Çağdan), kimisi de bacaklarından (Yeni ve Yakın Çağdan) yakalamaya çalışmalıdır.” Devamında, kendisinin hemen hemen tek başına bu devri belinden (Selçuklu Devri) yakalamaya çalıştığını, fakat başarmanın ne mümkün olduğunu; esasında Türk tarihini yenmenin şöyle durmasını, onunla güreşe tutuşmanın bile imkânsızlığını veciz sözleriyle ifade etmektedir. Elli yıldan beri uğraştığı halde, yazdığı eserlerle sadece “ne yaman bir dev olduğu”nu ortaya koyabildiğini de ekleyerek ilmî mütevazılığın güzel bir misalini sergilemiştir.

Ankara’nın Haymana ilçesinin Deveci Köyü’nden çıkan Mehmet Altay Köymen, muhtelif yazılarında sık sık başvurduğu “halk dili”ne bir kez daha başvurup Kayserilinin, “Övünmek gibi olmasın, Kayseriliyim” sözünden yola çıkarak, yine sık sık gururla ifade ettiği haklı övünç kaynaklarını kendisi de şöyle sıralar: “Övünmek gibi olmasın, Mustafa Kemal’in komutası altında Çanakkale’de vatanımı kılıcı ile savunan, dört kardeşi ile birlikte şehit düşen bir babanın oğluyum. Yine övünmek gibi olmasın, Mustafa Kemal’in kurduğu Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde Prof. Fuat Köprülü gibi dünya çapında meşhur ilim adamının takdirlerini kazanarak yetiştikten sonra Türk tarih ve medeniyetine dair yazdığı cilt cilt kitaplarla aynı vatanın mânevi savunmasını yapan biriyim.”

M. A. Köymen her vesile ile sevgi ve şükran hislerini dile getirdiği Mustafa Kemal Atatürk’ün adı geçmişken, “O büyük adamla ilgili bir hatıra”sını anlatmaya girişir: 1930 yıllarında konferansların çoğunluğunun Ankara’nın hemen hemen tek konferans salonuna sahip olan Gazi Eğitim Enstitüsü’nde verildiğini ve Mustafa Kemal’in de çok defa konferansları şereflendirdiğini söyleyerek, bu dönemde Gazi Eğitim Enstitüsü’nün ilk kısmında öğrenci olduğunu, “efsanevi kahraman”ı görmek için bu

konferanslara gittiğini; böylece kendisini yakından görmek imkânını bulup, "hayran hayran seyrettiği"ni belirlemektedir.

M. A. Köymen, tam bir aşığı olduğu Atatürk'ü görme mutluluğuna eriştiği bu konferansların birinde kendi hayatının akışını da değiştirecek bir vakiyaya da şahit olduğunu söylemektedir. Şöyle ki, "Mustafa Kemal, bir defasında, meşhur Alman arkeoloğu Prof. Von der Osten'in Anadolu'da yaptığı kazılara dair verdiği konferansı da şerefleştirmişti." M. A. Köymen, Prof. Osten'in "nutuk atar gibi son derece yüksek sesle ve heyecanlı" verdiği konferanstan o kadar etkilenmiş ki, bu manzara karşısında kendi kendine, "İleride ben de profesör olursam, Alman profesörü gibi konuşacağım" diyerek söz vermiştir.

M. A. Köymen bu kararını nasıl uyguladığına dair de iki olayı şu şekilde misal olarak vermiştir:

"Daha Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin ilk sınıflarında iken, rahmetli hocam Doç. Dr. Şinasi Altundağ'ın verdiği bir konuyu 1,5 saat irticalen anlatıp bitirdiğim zaman, 80-100 kişilik sınıfta şiddetli bir alkış koptu. Hocam, 'Resmi derste alkış olmaz' diye öğrencileri uyaracak yerde, alkışların kesilmesinden sonra, bana dönerek, 'Köymen, senden böyle bir konuşma beklemiyordum. Sen, tarih problemlerini, bir matematik denklemi gibi hallediyorsun' dedi. Ben de, 'Hocam, ben zaten matematikçiyim' dedim.² Eski öğrencim olan Prof. Dr. Mustafa Kafalı, bana, 'Hocam doçent iken, biz öğrencilerinize o kadar heyecanlı ders verirdiniz ki, bizler de heyecanlanırdık' dedi."

Gerçekten de M. A. Köymen, derslerine şahit olan hocalarımızın bize naklettiği hikâyelerden de öğrendiğimiz kadarıyla coşkulu bir ders anlatımına sahip imiş. Sadece fakülte'deki derslerinde değil, yaptığı konuşmalarda, konferanslarda ve çeşitli vesilelerle katıldığı radyo ve televizyon programlarında da -kayıtlarından duyulduğu ve görüldüğü üzere- adeta nutuk irat eder gibi konuşma yapmaktadır. Kendi tabiriyle, tarihin hemen hemen değişmez bir kaidesi olmak üzere büyük adamların kitleleri coşturan etkili nutuk söyleme sanat ve yetenekleri, adeta tarihini yazdığı kahramanlardan kendisine sirayet etmiştir. Atalarının savaş meydanlarında attıkları nutuk ile Türk ordularını coşturması ve istenilen mânevi havanın yaratılmasıyla alınan müspet neticeleri, kendisi de aynı coşku ve heyecanla aktarmayı kutsal bir vazife saymıştır.³

² Mehmet Altay Köymen, yükseköğretiminde ilk olarak matematik bölümünü kazanmış, fakat çeşitli sebeplerden dolayı bu eğitimini yarıda bırakarak tarih bölümüne geçmiştir.

³ Mehmet Altay Köymen, görüldüğü gibi, biraz yukarıda, bu kararını nasıl uyguladığına iki misâl vermektedir. Başka yazılarında bu hususta başka hikâyeler de anlatmaktadır: "Malazgirt Meydan Muharebesinin yıldönümü 1958'de mahallinde büyük bir devlet töreni ile ilk defa kutlandı. Zamanın Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri, muhtelif üniversitelerde Türk tarihi okutan profesörleri makamında toplayarak, konuşma konularını tespit etti. Ankara Üniversitesi'ni temsilen seçilen bana 'Türk Meydan Muharebeleri ve Bunlar Arasında Malazgirt Meydan Muharebesinin Yeri' konusu düşmüştü. Son derece kalabalık olan törende

Öyle ki, irtihalinden dokuz ay önce yaptığı bu son konuşmasının “*perdah*” olarak tesmiye ettiği bu giriş kısmında söylediği şu sözler, 77 yaşındaki bir profesörün 15’li yaşlarındaki heyecanının ve azminin hala nasıl devam ettiğine dair çarpıcı bir misaldir: “*Mustafa Kemal ile Hocam Prof. Fuat Köprülü, bana Türk tarihini o kadar sevdirmişlerdi ki, Türk tarihi üzerinde çalıştığım için kendimi dünyanın en mutlu insanı sayıyorum. Mümkün olsa da, dünyaya yeniden gelsem, meslek olarak yine Türk tarihini seçerdim.*”

Nihayet, “*Türk tarihi adlı devle güreşebilmek için yeterince ısınmış bulunuyorum*” diyerek, asıl mevzuya geçmektedir.

M. A. Köymen öncelikle, sık sık kullandığı kendine has birtakım terimlerin “*yadırganmaması*”nı istemekte ve bunları açıklamaktadır. “*Bunlardan biri Tarihin akışı ibaresidir.*” M. A. Köymen, “*dünya tarihinin bir akışı olduğu*”nu ve “*bu akış içinde her milletin tarihi gibi, Türk tarihinin akışının da yer aldığı*”nı belirterek, aradaki farkın “*dünya tarihinin akışı içinde, en büyük yeri Türk tarihinin tutması*” ve hatta “*Türk tarihinin akışının, dünya tarihinin akışına yön verdiği*”nin bile söylenebileceğine kanaat getirmektedir.

Ona göre, Türk tarihinin dikkati çeken ilk özelliği, “*dinamik bir milletin tarihi*” olmasıdır. Bunun neticesi olarak da “*Türkler, üç kıtaya yayılmışlar ve oralarda devletler kurmuşlardır.*” Buradan hareketle, “*anavatan Orta ve İç Asya’yı terk ederek dünyaya yayılan Türklere karşı*” hangi milletlerin direnmeye çalıştığını, hangilerinin bu dirayeti gösteremediğini belirtmektedir. Buna göre, “*Türklere karşı, sadece Çinliler ve İran’da kurulmuş imparatorluklar*” direnebilmişlerdir. Çinliler “*kuzey sınırları boyunca Çin Seddi adında bir duvar yapmış olsa da Türklerin bunu aşarak Çin’de devletler kurmalarına mani olamamış*”, İranlılar da “*insanlığa, İran-Turan (Türk) mücadelelerinin anlatıldığı ‘Şah-nâme’ adlı bir şaheser kazandırmıştır.*” Öte yandan, Hindistan’ın “*Türklere karşı koyma imkânını*

---

zamanın Cumhurbaşkanı Celâl Bayar’ın huzurunda birçok konuşmalar yapıldı. Benim on dakika kadar süren konuşmam boyunca Celâl Bayar, tasdik makamında hep başını sallıyordu. Konuşmam bitince, beni hararetle alkışladı; dönüş sırasında da, uçakta beni yanına oturtarak yol süresince, İstanbul’a kadar Türk tarihine dâir benimle sohbet etti. Sorular sordu. Bu arada Alp Arslan’ın kemiklerinin nakli için Sovyetler nezdinde teşebbüste bulunacağını söyledi, iş burada bitmedi. Beni Cumhurbaşkanlığı köşküne davet etti. Çok iyi hatırlıyorum: Köşk’e ilk gittiğimde o zaman Genel Sekreter olan Münis Faik Ozansoy ‘pervasızca huzura kabul edilen bu adam kim?’ dercesine hayretler içinde etrafına bakınıyordu. Ben, Cumhurbaşkanı Celâl Bayar’ın âdeta gayr-ı resmî Türk tarihi müşaviri olmuştum. Türk tarihinin bazı meselelerine dâir benden yazılı rapor isterdi. Köşk’e uğramam geciktiği bir zamanda bana rastlayan bir bakan bir defasında ‘Sayın Cumhurbaşkanı seni Köşk’te bekliyor’ dedi. Bir ara, bana imkânlar sağlayacağını, dış seyahatlerde yanına alacağını söyledi. Böylece gerçek Atatürkçü olan Celâl Bayar, tıpkı o büyük adam gibi, Türk tarihine ve tarihçilerine; değer verdiğini gösteriyordu. Anlaşıldığına göre, o bana karşı, tıpkı Atatürk’ün hocam Prof. M. Fuad Köprülü’ye davrandığı gibi davranmak istiyordu. 27 Mayıs 1960 ihtilâli ile canının derdine düşen Celâl Bayar, sözünü yerine getirmek imkânını bulamadı.” Bir diğer misâl: “Bundan 15 yıl kadar önce (1975) Türk Tarihine dâir konferanslar vermek üzere İran’a gitmiştim. Bir yıl sonra da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Sevim Tekeli İran’a gitmişti. Döndükten sonra bana ‘Hoca, ne yaptın ki, İran’ı fethettin? Herkes senden bahsediyor’ dedi.” (Köymen, Mehmet Altay (Nisan 1990), “Selçuklularda Devlet, III. Tarihî ve Siyasî Bakımlardan”, *Belleten*, LIV/209, 403-415 -6 Ocak 1989’da Ankara Türk Tarih Kurumu’nda Verdiği Konferans).

hiç bulamadığı"nı; Avrupalıların ise "Türklerin önünden kaçmaktan başka bir şey yapamadıkları"nı ifade etmektedir.

M. A. Köymen, Türklerin yayılmaları ve yayılma yönlerini dikkate alarak birtakım tespitler yapmaktadır. Buna göre, "anavatanında kurulan devletlerde idare edenlerle edilenler çoğunlukla aynı soydandır." O, bu sebeple, bu türden Türk devletlerine "Milli Devletler" adını vermektedir. Buna karşılık, "anavatan dışında kurulan devletlerde ince bir tabaka teşkil eden Türklerin, hâkimiyetleri altındaki geniş halk kitleleri, yabancı soydan, yabancı dinden ve medeniyetten idiler." Bu tespitten sonra şu hükme varmaktadır: "Anavatan dışında kurulan Türk devletleri, tarihi rollerini oynadıktan sonra, önce kültürlerini, sonra da siyasî hâkimiyetlerini ve Türklüklerini kaybederek, idare ettikleri geniş halk kitleleri içinde erimişlerdir." Yalnız bunun bir "istisna"sı olduğunu söylemektedir. Nitekim, "Doğu'dan Türklerin, Batı'dan İslâmiyet'i yeni kabul eden Arapların sıkıştırmaları ile" İran Sâsânî İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla kendisinin "Orta Yol" adını verdiği yeni bir göç ve yayılma yolu açılmıştır. Ona göre, "en son açılan bu yol, Türklük için en hayırlı yol olmuştur; çünkü sadece bu yönde yayılan Türkler, milliyetlerini ve kültürlerini kaybetmemişlerdir." Türk tarihinin Orta ve Yakın Doğu'ya akışının böylece başladığını işaret etmektedir.

M. A. Köymen nazarından, "Türk tarihinin Orta Doğu'da akışı", iki yönde olmuştur: 1- İslâm dünyası yönünde, 2- Bizans İmparatorluğu yönünde. Bu konuşmasında daha çok "Türk tarihinin Bizans'a doğru akışı" üzerinde duracağından bahisle, "Türk tarihinin Orta ve Yakın Doğu yönünde akışı"nın ilk neticesinin, burada, özellikle "Büyük Selçuklu İmparatorluğu zamanında, anavatan Orta ve İç Asya'nın dışında yeni bir Türk ağırlık merkezinin meydana gelmesi" olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre bu vakia, "dünya tarihi bakımından olduğu kadar, İslâm ve Türk tarihi bakımından da son derece önemlidir."

"Orta Yolu" takiben "Batı Türklüğü"nü yeni bir gelişme safhasına girmesine karşılık, "Doğu Türklüğü"nü, önce "Moğol İmparatorluğu hâkimiyeti altına girdiği"; sonra da "çoğu Türk asıllı olmak üzere İran'da kurulan devletler yüzünden Doğu Türklüğü ile Batı Türklüğü arasındaki bağın koptuğu" ve nihayet "Doğu Türklüğünün bütünü ile Çin, özellikle Çarlık Rusya'sı ve Sovyet Rusya hâkimiyeti altına girdiği"ni söylemektedir. Böylece, "Batı Türklüğü, bir zamanlar Kore'den Macaristan ovalarına kadar uzanan Dünya Türklüğünün tek temsilcisi haline gelmiştir."

M. A. Köymen, "Batı Türklüğü tarihinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu gibi, Anadolu Selçuklu Devleti'nin de son derece önemli yeri olduğu"nu ifade etmektedir. Nitekim, söz konusu Türk devleti, 1071 Malazgirt Meydan muharebesine müteakip "Anadolu'nun kapılarını Türklüğe açmıştır." Bunun sonucu olarak da, "asıl anavatan Orta Asya'dan binlerce kilometre uzakta, Asya'nın Avrupa ve Afrika kıtaları ile birleştiği noktada bulunan Anadolu'da yeni bir Türk vatani kurma hareketi başlamıştır."

M. A. Köymen bundan sonra, Anadolu'nun ve burada kurulan Türk devletlerinin belli-başlı özellikleri üzerinde durarak, Anadolu'nun Türk vatani oluşuna ve Anadolu

Selçuklu sultanlarının bu yolda izlediği politikalara dair açıklamalarda bulunmaktadır. Ona göre, Malazgirt Meydan Muharebesi'nin akabinde, muharebenin yapıldığı yerden başlayarak, Saltuklular, Mengücekler, Danişmendliler, Artuklular, Selçuklular, Sökmenler gibi kendi deyişi ile "inci dizisi" misali Türk devletleri kurulmuştur. M. A. Köymen, bu devletlerin ortak özelliklerinin kara devletleri oluşlarını, yalnız, Bizans payitahtına en yakın bölgede kurulan Anadolu Selçuklu Devleti'nin "sınırlarını kısa sürede Bizans aleyhine genişleterek, sahillere ulaştığı"nı söylemektedir. Anadolu'nun uzun tarihi boyunca şahit olduğu üzere, "yarım düzineye varan" bu devletlerin, eğer varlıklarını sürdürselerdi, birlikten ve bütünlükten yoksun olacak kıtanın yine el değiştirmesinin kaçınılmaz olacağını da eklemektedir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin ilk iki hükümdarı Süleyman Şah ve I. Kılıç Arslan'ın "Anadolu'da sağlamca yerleşmeden, Güney Doğu'ya yani Suriye ve Irak'a doğru genişleme siyaseti güttükleri"ni, fakat "son derece yetenekli" olan bu iki Türk hükümdarının bu yolda hayatlarını yitirdikten sonra, haleflerinin "gözlerini Anadolu'nun dışından içine çevirdikleri"ni belirtmektedir. Artık Selçuklu sultanlarının siyasetinin esasını "yeni kurulan vatani korumak ve bütünlüğü sağlamak" teşkil edecektir. Öyle ki, "bu siyasetin ne kadar isabetli olduğu"nu, Anadolu'yu, Harezşah ve Haçlılar gibi dıştan; Bizans gibi içten tehdit eden tehlikelerin açıkça gösterdiğini misal olarak vermektedir.

M. A. Köymen, "Anadolu birliğini ve bütünlüğünü sağlama hareketi"nin ilk olarak Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın, Danişmendliler Devleti'ni 1175 yılında ortadan kaldırmasıyla başladığını kaydetmektedir. Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, Selçuklu Devleti'nin birdenbire güçlendiğini görerek, "Türkleri Anadolu'dan sürüp çıkarmak için" payitaht Konya üzerine yürümüş, ancak 1176 yılında Myrokefalon Meydan Muharebesi'nde, II. Kılıç Arslan tarafından korkunç bir mağlubiyete uğratılmıştır. Bu mağlubiyetten sonra Bizans, "Türklerin Anadolu'dan çıkarılamayacağını kabul etmek zorunda kalmıştır."

II. Kılıç Arslan'ın "Selçuklu hâkimiyeti altında Anadolu birliğini ve bütünlüğünü sağlama siyaseti", halefleri tarafından devam ettirilmiştir. Oğlu I. Gıyaseddin Keyhüsrev, 1207 yılında Antalya'yı fethetmek suretiyle ilk Haçlı Seferi (1097) neticesinde, payitahtı İznik ile birlikte bütün sahilleri kaybederek, Konya'ya çekilmek zorunda kalan ve böylece 110 yıl boyunca bir "kara devleti" olarak yaşayan Selçukluların "denize ulaştırarak, kara devleti olmaktan kurtarmıştır." Bunu, "Antalya fatihinin oğlu I. İzzeddin Keykâvus'un Sinop'u alması takip etmiştir (1214)."

M. A. Köymen, "Anadolu'nun siyasi ve coğrafi bütünlüğünü tam sağlamak şerefi"nin "Büyük Alâeddin Keykubad'a nasip olduğu"nu, onun marifetiyle coğrafyanın sadece siyasi ve coğrafi değil, aynı zamanda "etnik bütünlüğü"nün de Selçuklu hâkimiyeti altında tamamlanmış olduğunu söylemektedir. Bu cümleden olarak "Büyük Alâeddin Keykubad"ın faaliyetlerinden bahsetmektedir. Nitekim, o, "Erzincan bölgesinde hâkim Mengücekler devletiyle Saltukluların yerine geçmiş olan Selçukluların Erzurum kolunu

ortadan kaldırmakla kalmamış, bütün Doğu Anadolu'yu fethederek, bugünkü sınırları çizmiş; Akdeniz'in Anadolu sahillerini de fethetmiştir."

M. A. Köymen, II. Kılıç Arslan ile başlayan, halefleriyle devam eden ve Alâeddin Keykubad ile nihayete eren Anadolu'nun birliğini ve bütünlüğünü sağlama siyasetinin başarıya ulaşmasıyla *"Anadolu'nun bir daha el değiştirmeyeceği gibi, tek devlet hâkimiyeti sürdüğü sürece, aynı Anadolu'nun ebediyete kadar Türk vatani olarak kalacağı"*ni tespit ve temenni etmektedir.

M. A. Köymen'e göre, Köseadağ Muharebesi ile Moğol Devleti'nin hâkimiyeti altına düşen, sonra da, *"sessiz-sedastız tarih sahnesinden çekilen"* Anadolu Selçuklularının yerine geçen Osmanlı İmparatorluğu zamanı, *"Batı Türklüğünün en haşmetli devri"*dir. Bu devirde Osmanlılar, *"Türk devlet anlayışını uygulayarak, 10 milyon kilometrekareyi aşan sınırları içindeki türlü soydan, türlü medeniyetten ve dinden kavimleri asırlarca refah ve mutluluk içinde yaşatmıştır."*

M. A. Köymen Doğu Türklüğünden sonra tarihin bu kez *"Batı Türklüğü aleyhine akışı"*nın sebeplerini irdelemektedir. Osmanlı İmparatorluğu gibi uzun ömürlü bir siyasi teşekkülün duraklama, gerileme dönemlerine girmesi ve nihayet çökmesinde birçok sebebin etkili olmasının yanında, kendisine göre başlıca üç unsur vardır. Ona göre, *"tarihin bu imparatorluk aleyhine akışında; yeniçeriler, câhil din ulemâsı ve son zamanlarında, muhteris ve câhil politikacılar başrolü oynamışlardır."*

M. A. Köymen, yeniçerilerin, imparatorluk ikbal devrini yaşarken, yararlı hizmetler idame ettiklerini; fakat imparatorluğun duraklama devrine girmesiyle akınlardan yeterince ganimet gelmemeye başlayınca, *"gözlerini dıştan içe çevirdikleri"*nden bahsetmektedir. Meseleye devam ederek, yeniçerilerin sultanlara karşı *"zerre kadar"* saygı göstermemeye başladıklarını, *"meşhur tabiriyle 'kazan kaldırarak'"* sultanları tahttan indirdiklerini, istediklerini sultanlık makamına getirir olduklarından belirtmektedir. Ona göre, *"tam bir istikrarsızlık unsuru haline gelen"* yeniçerilerin maksatları, *"cülus bahşişi almak"* idi. Diğer taraftan, cülus bahşişi yüzünden, *"Osmanlı hazinesi hemen hemen tamamıyla boşalıyordu."*

M. A. Köymen, câhil din ulemâsının *"Batı Türklüğünün tek haşmetli temsilcisi olan bu imparatorluk"*a verdiği zararın, *"yeniçerileri de gölgede bıraktığı"*nın söylenebileceğini ifade etmektedir. Bu hususta, *"23 yaşındaki genç Fatih Sultan Mehmed'in, İstanbul'u fethedebilmek için, bir Macar'a, o zamanın dünyasının en büyük ilk ateşli silâhı olan top döktürüşünü, bir de daha sonraları 'Gavur icadıdır' diye her yeniliğe karşı çıkan câhil din ulemâsının düşünülmüşü"*nin yeterli olacağını söylemektedir.

Bu bahiste son olarak, *"muhteris"* olarak işaret ettiği Mithat Paşa'nın imparatorluğu *"durup dururken"*, Çarlık Rusya'ya karşı; *"câhil"* olarak bahsettiği ittihatçıların da *"Almanya'nın mağlup olacağı belirmişken"* onun yanında I. Dünya Savaşı'na sokması sonucunda *"Batı Türklüğünün de bütünüyle tarihten silinmesi tehlikesi"*yle karşı karşıya kaldığını belirtmektedir.

Ancak bu tehlike dönemlerinde Türk milletinin içinden Mustafa Kemal adlı bir kahramanın zuhur ederek, “bir mucizenin gerçekleşmesi” söz konusudur. M. A. Köymen’e göre, “Türkler, uzun tarihleri boyunca güç zamanlarında içlerinden bir kahramanın çıkararak, kendilerini kurtaracağına inanırlar. Böyle bir kahraman çıkınca da, ne kadar bitkin ve perişan olurlarsa olsunlar, kendilerini kurtaracağını vaat eden kahramanın etrafında toplanırlar.” İşte, bu “benzeri olay, son defa, hemen hemen her köşesi işgal altında olan Anadolu’da geçmiştir.” M. A. Köymen, “olayların bu safhasında” şöyle bir değerlendirme yapmak gereğini duymuştur: “Denilebilir ki, terazinin bir kefesinde bütün bir düşman dünya, öbür kefesinde sadece ve sadece Mustafa Kemal vardı. Onun, her büyük adamın sahip olduğu azim ve iradesinden, davasına olan inancından başka bir dayanağı yoktu. Kısacası, Mustafa Kemal, tarihin Türklük aleyhine akışını, önce durdurdu; sonra lehine çevirdi. O, bu hüviyeti ile karşımıza bir vatan kurtarıcısı olarak çıkmaktadır.”

M. A. Köymen, gerçekleşen “Atatürk mucizesi”nin sadece Anadolu’yu kurtarmakla kalmayarak, “I. Dünya Savaşı galiplerinin de mağlup edilebilecekleri”ni bütün dünyaya göstermek suretiyle, esir milletlerin gözlerini açmasına ve sömürgeci büyük devletlere başkaldırarak bağımsızlık mücadelesine girişmelerine de rehberlik ettiğini ayrıca belirtmektedir. M. A. Köymen, Mustafa Kemal örneğiyle esir milletlerin de milli devletler kurmalarından söz açılmışken, “bir an durarak”, tarihin akışını bu bakımdan değerlendirmeye tâbi tutmuştur. Buna göre, meseleyi şu sorularla ortaya koymuştur: “Dünya tarihinin akışı, milletlerin kurdukları milli devletler yönünde midir?, Milli devletleri ortadan kaldıran imparatorluklar ve İslâmlık gibi cihan dinleri yönünde midir?, Yoksa, XIX. asırda sanayiî gelişmesi ile işçilerin çığ gibi artışı fırsat bilen Karl Marx’ın hayal ettiği gibi, dünyanın tek hâkimiyet altında, işçi hâkimiyeti altında birleştirilmesi yönünde midir?”

M. A. Köymen, bu soruları ortaya attıktan sonra, açıklama kısmına geçmektedir. Şöyle ki, ona göre, “dünya tarihi, bir bakıma, milli devletlerle imparatorluklar ve İslâmlık gibi cihan dinleri arasında geçen mücadelelerin tarihidir. Bu mücadelelerde genellikle milli devletler, imparatorluklar ve cihan dinleri tarafından ortadan kaldırılır veya vassal (tâbi) duruma getirilirse de, imparatorluklar yıkılınca ve cihan dinleri zayıflayınca, milli devletler, az-çok yapı değişikliklerine uğrasalar bile, tekrar bağımsızlıklarını elde ederler.” I. Dünya Savaşından sonra dünyada geçerli olan sistemin milli devletler lehine olduğunu ifade ettikten sonra, “dünyada sadece Karl Marx’ın ideolojisinin gerçekleştirildiği (1917) Sovyetler Birliği İmparatorluğu”nun kaldığını belirtmektedir. Bundan sonra şu hükme varmaktadır: “Dünyada iki süper güç bulunuyordu: Eski dünyada, yeni ideolojiyi, Marksizmi, temsil eden Sovyetler Birliği; yeni dünyada ise, eski ideolojiyi, Kapitalizmi temsil eden B. Amerika bulunuyordu.” Son imparatorluk, “tarihin kaydettiği en zalim imparatorluk”, Sovyetler Birliği’nin de, nihayet, “dünyanın hayret nazarları önünde” 1991 yılında çökmesiyle, 15 tane milli devletin kurulduğunu söylemektedir.

Bundan sonra M. A. Köymen, “Sovyetler Birliği’nin çöküşünün Türklük bakımından değerlendirilmesi”ni yapmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sayılmazsa, tam 70 yıl, “dünyada tek bağımsız Türk devleti” olarak varlığını

sürdürdüğünden hareketle, kendi tabiriyle, bu Türk devletinin, bu süre zarfında “köksüz” ve “öksüz” olarak yaşadığını vurgulamaktadır.⁴ Sovyetler Birliği'nin çökmesine müteakip altı tane Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlıklarını kazanmasıyla, Atatürk Türkiye'sinin “köksüzlük”ten ve “öksüzlük”ten kurtulduğunu söylemektedir.

M. A. Köymen bu değerlendirmelerinden sonra üzerinde asıl durulması gereken meselenin, “Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla meydana gelen otorite boşluğunu hangi devlet, ya da devletlerin dolduracağı” meselesi olduğuna dikkat çekmektedir. Bu noktada iki ihtimale yer vermektedir: Birincisi, bu boşluğu, Rusya Federasyonu ve Rus asıllı üç devletin dolduracağıdır ki eğer vaki olursa, Lenin zamanında olduğu gibi, Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kaybedecekleri, tekrar “köksüz” ve “öksüz” duruma düşecek olan Türkiye için de “tehlike çanları”nın yeniden çalacağını habercisi olacağını üzerinde durmaktadır. İkincisi ise, söz konusu otorite boşluğunun Türkler tarafından doldurulmasıdır. Zaten, “bu otorite boşluğunu doldurmak için en tabii aday Türklere; bundan başka çare de yoktur.”

M. A. Köymen, bu son bölümde, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla oluşan yeni şartlar ve bu durumun getirdiği yeniliklere muvazi olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin girişeceği teşebbüsler ve Atatürk Türkiye'sini sevk ve idare eden devlet adamlarının dikkat etmesi gereken noktaları vurgulamaya geçmektedir. M. A. Köymen'e göre, Varşova Paktı ve NATO'nun son örneklerini teşkil ettiği askerî temele dayanan klasik ittifak sistemleri artık önemlerini kaybetmiştir. Artık sistemler, “klasik ittifak sistemlerinden çok daha şümüllü” olup, “ekonomik ağırlıklı”dır. Mesela, Batı, bir yandan “NATO için yeni işlevler” ararken, diğer yandan da yeni şartlara uygun ekonomik temelli “Batı Avrupa Birliği”ni ve “Avrupa Topluluğu”nu kurmuştur. M. A. Köymen, “bu gidişle, Avrupa'nın, B. Amerika'nın yanında, ikinci bir ‘Süper Güç’ olarak yer alacağından hiç şüphe edilmemesi” lazım geldiğine inanmaktadır. Öte yandan, “Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, dünyada tek ‘Süper Güç’ olarak kalan ve aynı dünyayı istediği gibi idare ederek, kendi dışındaki ülkeleri ekonomik bakımdan elinden geldiği kadar sömüren” B. Amerika'nın bile “globalleşme” hareketine katılarak, Kanada ve Meksika'yı da yanına almak suretiyle, “Kuzey Amerika Serbest Ticaret Birliği” (NAFTA) adlı bir teşkilat kurmak ihtiyacını duyduğuna dikkati çekmektedir.

M. A. Köymen taze şartların getirdiği yenilikler ve bunların uygulama alanlarından verdiği misallerden sonra çıkan neticeyi belirtmektedir: “Bir devlet, ne kadar güçlü olursa olsun, artık tek başına ekonomik ve siyasi üstünlüğünü sürdüremez.” İşte, M. A. Köymen, gerek söz konusu ettiği bu şartlara ve getirilerine, gerekse “asrın özelliği” olarak gösterdiği “ulaşım ve iletişimdeki sürat”e paralel olarak, “süratle karar verme ve verilen kararı hemen uygulama”nın şart olduğunu vurgulamaktadır. Bundan sonra da, “yeni dünyanın kurulmasındaki başlıca rol”ün Atatürk Türkiye'sine ve Türk

⁴ M. A. Köymen, “köksüz” kelimesini kötü manada anlamamak lazım geldiğini söyleyerek, bu kelime ile “Türkiye Cumhuriyeti'nin asıl anavatan Orta Asya'dan kopuk olarak yaşaması”nı kastettiğini belirtmektedir.

Cumhuriyetlerine düştüğünü izah ederek izlenmesi gerektiğini düşündüğü siyaseti ve uygulama alanlarını sıralamaktadır.

Buna göre, Türkiye Cumhuriyeti devlet adamları, her şeyden önce, *“Atatürk Türkiye’sinin başında bulduklarının idraki içinde olmalıdırlar; Atatürk’e layık olabilmeleri için, onun kutsal emanetini, bütün imkânları kullanarak daha da yüceltmeleri gerekmektedir.”* M. A. Köymen, bu amaca ulaşmak için de yukarıda sözünü ettiği *“süratli karar verme ve verilen kararları süratle uygulama prensibi”* nin unutmaması lazım geldiğinden başka, milli menfaatlerde taviz politikasının da tamamen terk edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Zira, taviz verilmeye başlanıldığı zaman, çığ gibi büyüyen meselelerle başa çıkmanın son derece güçleşeceğinden, ayrıca bu arada, fırsatların da kaçırılacağından söz etmektedir.

M. A. Köymen, Atatürk Türkiye’sini sevk ve idare eden devlet adamlarının *“Türklüğe yeni bir vatan kazandırmış olan Alp Arslan ve kurulmuş, korunmuş, birlik ve bütünlüğü sağlanmış olan bu vatani kurtaran Mustafa Kemal Atatürk”* gibi ölümsüzlük payesine erişmek istiyorlarsa şu amaçları gerçekleştirmek zorunda olduklarını belirtmektedir: Türk Ortak Pazarı (TOP) ve Türk Bağımsız Devletler Topluluğu’nun (TBDT) kurulması. Öyle ki, bu iki amacın gerçekleştirilmesi, *“vatan kurmak ve tehlikeye düşen vatani kurtarmak kadar önemlidir.”*

M. A. Köymen hedefleri bu şekilde ortaya koyduktan sonra, ulaşıldığı takdirde, bu kuruluşların sağlayacağı faydalar hakkında bilgiler vermektedir. Bu faydaları, *“1-Dünya için, 2-Atatürk Türkiye’si için, 3-Türk Cumhuriyetleri için”* olmak üzere üç noktada toplamıştır. Söz konusu kuruluşların dünyaya sağlayacağı faydalar faslında, iki noktaya dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, *“bu kuruluşlarla son derece güçlenecek olan Türk devletleri”*, Atatürk’ün ortaya koyduğu barış ilkesini *“çok daha etkili”* olarak yürütebileceklerdir. Aksi takdirde, Rus asıllı devletlerin kurduğu Bağımsız Devletler Topluluğu, *“tıpkı Sovyetler zamanında olduğu gibi”*, dünyada *“yeniden bir soğuk savaş devri”* yaşatabilecektir. İkinci olarak da, *“Orta Asya’nın bitmez-tükenmez yeraltı ve yerüstü kaynakları, modern teknoloji ile işletilerek, Atatürk Türkiye’si vasıtasıyla pazarlandığı takdirde, hâlen ham madde sıkıntısı içinde bulunan dünya ekonomisine katkıda bulunacaktır.”*

Ardından sözü bu iki kuruluşun Atatürk Türkiye’sine sağlayacağı faydalara getiren M. A. Köymen, şu öngörülerini yapmaktadır:

“Türkiye, ‘köksüzlük’ten ve ‘öksüzlük’ten kurtulmuş olacağı gibi, siyasi yalnızlıktan da kurtulacaktır. Diğer yandan, topluluk üyesi öteki Türk devletleri ile birlikte B. Amerika ve II. Süper güç olma yolunda süratle ilerleyen Avrupa Topluluğu’nun yanında, dünyanın III. Süper gücü olacak ve bu hüviyetiyle saygınlığı son derece artacaktır. Bu saygınlık artışı, Türkiye’nin üye olmak için boşuna beklediği, bundan böyle de ne kadar bekleyeceği belli olmayan Avrupa Topluluğu’na (AT) üyeliği çok kolaylaşacaktır. Daha açıkçası, üye yapılmamız için milli haysiyetimizi rencide edercesine adeta yalvardığımız Avrupa Topluluğu, kapılarını Atatürk Türkiye’sine kendiliğinden açacaktır. Böylece,

Avrupa Topluluğu'nun bir parçası olan Atatürk Türkiye'si, Batı teknolojisini de kolaylıkla elde edecek ve kısa zamanda, her bakımdan Batı seviyesine ulaşacaktır."

M. A. Köymen, bu kuruluşların, üyeleri olan Türk devletlerine de sağlayacağı faydaların "saymakla bitmeyeceği"ni ifade ederek, kendisinin sadece belli başlılarını belirtmekle iktifa edeceğini söylemektedir. Buna göre, söz konusu kuruluşlar sayesinde, her şeyden önce, "Türkiye Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını, bir daha tehlikeye düşmeyecek şekilde, garanti altına alınmış olacaktır." Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti, "sonsuz sefalet içinde yaşamaya mahkûm edilen ve her türlü eğitimi ihmal edilen kardeş Türklerin her bakımdan yetiştiricisi, tabiri caizse, öğretmeni rolünü üstlenecektir." M. A. Köymen, son olarak, "siyasi istiklalini teminat altına alınabilmesi" için olmazsa olmaz, iki şart üzerinde durmaktadır. Bunlardan biri, "milli ordu"nun ihdası, diğeri ise "her Türk Cumhuriyeti'nin kendi ayakları üzerinde durmasını sağlayacak ekonomik bağımsızlık"tır. M. A. Köymen, bu hususlarda da başlıca rolün, "edindiği tecrübeyi ve teknoloji birikimini kullanarak" yine Atatürk Türkiye'sine düştüğünü belirtmektedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Türkiye Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazandığı günlerde ömrünün son birkaç yılına giren M. A. Köymen, bu son zamanlarında, derhal kaleme sarılıp muhtelif yazılar vücuda getirerek, muhtelif konferanslar vererek Türkiye'nin ve Türk dünyasının geleceği ile ilgili umut dolu sözler söylemiş, Türk tarihinden edindiği tecrübelerden yola çıkarak uyarılarda bulunmuştur. Yarım asra sığdırdığı akademik hayatında verdiği bu son konferansının kapanışında, "nihai netice" olarak şu hükme varmış ve duygularını şöyle ifade etmiştir: "Tarihte birçok defalar olduğu gibi, XXI. asrın da bir Türk asrı olacağını kesinlikle söyleyebilirim. Atatürk Türkiye'sine ve Türk dünyasına, Türk tarihinin 50 yılı aşan bir emektarı olarak, bu müjdeyi verirken, kendimi dünyanın en mutlu insanı sayıyorum."

KAYNAKÇA

- AVCI, Orhan (2003), *Mehmet Altay Köymen'in Derslerinde Türk Tarihi ve Tarihçiliği*, Ankara: Bilge Yayınevi
- KÖYMEN, Mehmet Altay (Nisan 1990), "Selçuklularda Devlet, III. Tarihî ve Siyâsî Bakımlardan", *Belleten*, LIV/209, 403-415 (6 Ocak 1989'da Ankara Türk Tarih Kurumu'nda Verdiği Konferans).
- KÖYMEN, Mehmet Altay (Mayıs 1990), "Tarihin Işığında Anadolu Savunması (Dünü, Bugünü ve Yarını)", *Yeni Forum Dergisi*, II/252, 64-73.
- KÖYMEN, Mehmet Altay (Nisan 1991), "Tarihin Işığında Orta Doğu (Dünü, Bugünü ve Yarını)", *Yeni Forum Dergisi*, XII/263, 45-52.
- KÖYMEN, Mehmet Altay (Haziran 1992), "Tarihin Işığında Dünya Türklüğü ve Türkiye (Dünü, Bugünü ve Yarını)", *Türk Yurdu Dergisi*, XII/58, 15-25.
- KÖYMEN, Mehmet Altay (Ağustos 1993), "Atatürk Türkiye'si ve Dünya", *Belleten*, LVII/219, 619-632 (1 Kasım 1992'de Türk Tarih Kurumu'nda Verdiği Konferans).
- KÖYMEN, Mehmet Altay (11.03.1993), "Atatürk Türkiye'si ve Dünya Türklüğü", (Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Merkezi'nde Verdiği Konferans).